

پن ریچ ناکری جاچ

رحمت اللہ

ایم فل سکالر، شعبہ براہوئی جامعہ بلوچستان کونٹہ

ڈاکٹر منظور بلوچ

لیکچرار، شعبہ براہوئی جامعہ بلوچستان کونٹہ

Abstract

Poetry is a type of literature based on the interplay of words and rhythm. It often employs rhyme and meter (a set of rules governing the number and arrangement of syllables in each line). (In poetry, words are strung together to form sounds, images, and ideas that might be too complex or abstract to describe directly). Iqbal Nazir is a well-known Brahui Poet of this era. This research has fascinating analysis of Iqbal Nazir's poetry in brief.

Key words : Brahui poetry, 1990th ear, Modern poetry.

چاہنداری

نودنا دہائی نابنائی ہندی سیاسی حالت آتیبی تو بدلی بسوس، ولے دادہائی آن جہانی سیاسی چک و تاڑنا اسہ پوسکن ء دور اسے نابنامس۔ دادہائی آن جہانی واکدار آتا عمل دخل، ہرادا ڈیہہ اٹ داکان مُست بھلو ہدا سسکان شینفکو کھول آکس، داسہ پاش و پیدوار مرسامونی بسوس۔ داہمودور اس کہ شوندار آدنیائی گلوبلائزیشن نابنامس، ودنیاسہ پوسکن ء دروشم اسے ٹی مونی بس۔ داسہ مخلوق تینے اسہ مملکت اسے ناشاری آخا بلکن مچ آدنیاناباتی اس تکا کہ، داوڑ وڈول آک ننے اسکان سرمنگ اٹ وخت خلکر، ولے دن ہم اف کہ اوفا آتار آک داڑے بتویسر۔ دنیائی تالان سیاسی چک و تاڑ آتا

حوال آک ہرے پے زوت پدموک ڈیہہ تسکان ہم سر مسرہ، وون اسل مننگ کتو کہ دنیاٹی گڑاس مرے وایلو فک اوڑان بے چکار یا بے سامریر۔ داحالیت آک براہوئی ادب خاص وڑاٹ شاعری آ اثر شاعر، و براہوئی ادب اٹی داکان مُست کہ شاعری کن بیرہ تخیل ناگر جء مون آتخننگا کہ، یادا کہ بیرہ تینا کتھارسس کن نوشتہ کننگا کہ، و بھاز جاگہ داہم کہ دا بیرہ شوق اسے نا کچ آئس، ولدافن انا دروشم ء ہم دوئی کرے۔ اقبال ناظر نو دنا دہائی ناگڈ کیو سال اٹی تینا کتاب ء مونی ایس، داپٹ وپولی نوشت اٹ اونا کتاب ’پن رتچ‘ انا جاچ ء ہلنگ، و داکساس کننگ کہ نو دنا دہائی نا شاعری نابابت ہر ادعوئی و خیال آک مونی بسنو، اوقتیٹی اخس راستگی ارے۔

نو دنا دہائی سیاسی بدلی تھون او اور براہوئی ادب آہم وڑا نا وڑا سے ٹی تینا اثر ء شاعر، و دا وڑ براہوئی شاعری خاص وڑاٹ غزل نائن آشرہ غاتا بنامس، ہراڑان غزل نا پسکن آ دروشم مونی بس۔ دادورائی ہر شاعر آک غزل اٹی فکر اتون او ارفن ء ہم گر نچ کریر، اوقتیٹی اسہ پن اس اقبال ناظر ہم ارے۔ پن رتچ (1999ء) تینا وڑا نا اولیکو کتاب ء کہ ہرائی براہوئی ٹی شینک مروک کتاب آتافن انا نابابت سوچ چست کننگا۔ محمد انور بھٹی ’پن رتچ‘ انا پیش لوزاٹی دا ہداسکان ہم پانک کہ ”براہوئی بولی کن کاریم کروک آ ادبی ادارہ غاک ہم معیاری وغیر معیاری نا فرق آن پیشن بیرہ براہوئی بولی نا داؤن ء کتاب آتیاں پر کرسا ہنا نو۔“ (پن رتچ، 6) داخس ہم آخا ودا ہم پانک کہ ”براہوئی شاعر آک بحر ووزن، ردیف و قافیہ، و شعر انا ایلو ضرورت آتیاں مون ء ہر سسا بیرہ تینا پن اکن کتاب آتے مونی ایسنو۔“ (پن رتچ، 6) براہوئی شاعری نابابت دا وڑا نا سوچ آتا چست کننگ آن پدستین اٹ دانا جاچ ہلنگ ناگر ج ہم کاٹم ہر فک۔ بھٹی براہوئی شاعری ٹی فن انا نابابت نئے بیرہ بحر ووزن نا سوچ چست کرینے، بلکن ردیف و قافیہ غاتا ویل ء ہم مونی ایسنے، یعنی غزل بے ردیف و قافیہ غان اگہ مس، تو او غزل اس امر پانگلو؟ و لے ہندا بھٹی ناظر نا شاعری آن بھلو کچ اسسکان است جم ہم ارے، و او دا رمانشت ہم کیک کہ بایدے بروک آ شاعر آک فن شاعری نابابت او نارند ء دیر۔ اقبال ناظر نا خیال ء

غزل نازباغا ہاٹی پین زیبائی بٹھانے، ولے بیرہ غزل لوز آتے زیبائی بٹھنگ کپک، اتنے کہ لوز آک
 تانکہ زیبائی اٹ خلگپس، اوک نوشت ناز زیبائی ناسوب مننگ کپسہ، دن کہ ”کولرج ہیئت حسن آن
 جتا تکلپک، بلکن اسہ وڑاٹ ہیئت حسن اس منک، ولے مشکل دادے کہ داغٹ صفت آتے شعرائی
 امر پاش کینگے۔“ (فاروقی، 31) ناظر نالوز آتھی ہمز زیبائی ارے ہر اسہ شاعری سے نمہ دارکنگ
 ناس وب مریک، دن کہ:

”خیال آتا روانگا سفر تے ٹی اوڑس نی
 کنا گم انکا منزل تا کسر تے ٹی اوڑس نی“

(ناظر، 1999، 22)

دا شاعری ٹی شاعر لوز آتے ہندن گچینی اٹ خلانے کہ خوانوک یا بنوک، خواننگ آن چس
 بریک، واوناشوق وڈک۔ دا شاعری ٹی ناظر ہر اخیلاتی درشانی کرینے اوہم بھاز گچین و وڑاٹ سے ٹی
 ساڑی، دن کہ اوخیال آتا روانی ٹی تینا دستخوا تین تون اور بنگک، ولوز آتھی نہ سہی تینا فکراٹ ضرور
 دا پانک کہ ای بے مزل ہنگ اٹ، ودا ہیئت تینا جاگہ غاکہ دانا کسراٹ ای تینا دستخوا تون ہند ہم
 اریٹ۔ ناظر نا شاعری ٹی دژد بھاز زیات، وادوڑ دانا پیدواری تو تینا جون و ہروہ نامک اٹ کیک،
 ولے راستگی دادے کہ دادڑ داوناچ آراج انا بخت اٹ لکھوک، وادوڑ انا گلہ مندی تے داوڑ کیک:

”دے حوصلہ ننے ایتے زرس دلاسه کے
 ہراڑا استے تقیسن او مس بدر، پین ء“

(ناظر، 1999، 29)

اگہ دم اسے کن دا ہیئت امناکین شاعر ناخیال آک او ناراج انا آدینک مریرہ تو، گڑا دا
 شاعری ٹی ناظر تینا راج انا نحوء دن مون آتیک کہ او نا دا پارا پیرا آن بے پتی نا بھلو ویل اس تالان،
 واوکس اس ہم کہ اوڑان پت کنگ کے۔ دا بندانا او لیکو بتر اٹ او شاعر غاوی کہ او دے حوصلہ تزوک و

است بڈی کروک ء کس اف، واگہ اودے ڈکھ اس پلو یڑ کے تو اودے دلا سے تروک واست تروک ء کس اف، اوسوج کیک کہ ہر اراج ائی ای ریٹکوہ کنا گمان پک ء کہ کنا است بڈی ء کروک کس اس اف، ارٹمیکو سترٹ او ہیٹ ء پین پیداوار کیک پانک کہ اصل ویل دادے کہ راج انا حالیت دادے کہ اگہ فی کس اسے آ است نفیس، کس اسے آ باور کیس تو او ہم پین نامریک، ولد اہمو ہیٹ کہ پت انا کمتی ناسوب آن شاعر تینا راج آن دلبر داشتہ ء، او پانک کہ ہر اتم تینا ک پین مریر تو گڑ اراج انا آجبت جوان مفرو۔ و شاعرنا کاریم ہم ہندادے کہ او بایدے راستگی تے اتے، ولے دا ہیٹ تینا جاگہ غاکہ ہر اتم اسہ راج اسے آن غاوا اس مریک، یا اونا زوری اس مونی اتنگک، تو دانا مطلب الف آن ی اسکان مچ آ راج انا زوری ہلنگپ، انٹے کہ دا زوریک راج انا گیشتری نابابت مریرہ، مچ آ راج انا بابت پانگپسہ۔ شاعر کن المی ء کہ او تینا راج انا آدینک ء مونی اتے، نیجر پانڈے اپانلت اڈولف تین نارداٹ پانک کہ ”ادب نامطالعہ غان ہمو عہد انا انسان تا جوزہ، احساس و خیال آتے پہہ مننگ اٹ کمک رسیٹنگ، ہرائی ہمو ادب تخلیق کنزگانے۔“ (پانڈے، 150) گڑ المی ء کہ ناظرنا لوز آتے ہم اونا راج انا تناظر اٹ ہنگے، واگہ دافتے راست تگنگے تو تین اٹ نن پانگ کینہ کہ ننا شاعر راج انا حالیت آن خوش یا است جم اف۔

ورڈز ورتھ پانک کہ ہر نوشتوک، ہرا کچ اسکان او عظیم وحتی ء، نامز موارے تیبی داوار ء کہ او ہندن ء ذوق اس ودی کے، ہر انا کمک اٹ اوڑان چس ہلنگ مننگ کے۔ (فاروقی، 31) ناظرنا شاعری ٹی ہم بیرہ غا ووزوری تیا غوغا کنگ او اراف، دا ہیٹ تینا جاگہ غاکہ دا غوغا ہم اونا جوزہ غاتا پدرتچ ء، ولے اونا است انا ہرا ارا مانک اریر، او فک ہم پاش خنگرہ:

”دا پھل و بہاراتے ہماز کروسن نن

بس سازه محبت نا کہ ساز کروسن نن

(ناظر، 1999، 43)

شاعر بنداوی وڑاٹ تینا کسرء ساف کنگ کن راج انا زوری تے چٹنگ نا خواہندار
 مریک، اوخواہک کہ راج اٹی اسہ ہندن ء چاگر داس مرے کہ ای تینا است خواہی تے پور و کنگ کیو،
 اونا است خواہی دامریک کہ مہر و محبت نا چاگر دچ آراج اٹ تالان مرے، و ہندا نا درشانی ناظر نازی
 انا شاعری نا بند آن پاش ء، او پھل و بہار آتا خواہندار ء، واوقتون ہمر ہی و ہماز مننگ خواہک، تا نکہ
 اونا ہرا است انا ارمان ء، و اونا ارمانک تخیل اٹ مہر و محبت ء، و اوخواہک کہ ہندن ء حالیت مریر کہ
 دا فتا بابت تینا دنیاٹی بے چرت مریو، و ایب کیب انا ویل آک چڑتا کہ کنا کسر ساف مرے و ہرا مہر و
 محبت نا ای خواہندار اٹ، اونا کسر اٹ کس اس اڑ اندمف۔

شاعر نئے بیرہ تینا راج انا آدینک مریک بلکن ”تہذیب نا ہر ادستا ویزی دروشم تخلیقی نوشت
 آتیبی رسیدنگ، اوفتیان انسانی فکر و آزمونہ غا تا درشانی مریک۔“ (ریمنڈ، 57) ہندا ہموسوب ء کہ
 شاعر ء دوران آدینک پانتنگ، ناظر ہم ہر ادور و ہرا زمانہ ٹی ء، انا سہب و شام انا حالیت ء تینا شاعری ٹی
 بیان کرینے:

”کست و ساڑٹ تمان

تاڑ و واڑٹ تمان“

(ناظر، 1999، 94)

بلوچ راج انا تہذیبی سفر بھاز مرغن ء، و لے بیسمیکو کرن اٹی ہرا تم مچ آدنیٹی تاڑ و اڑ تالان
 مس، تو بلوچ راج پوسکن آدور انا مون ء تو ننگ کتو، او فتا وطن مسہ مکر مس، و دانا اثر ڈن تما کہ بلوچ آک
 تینا تہذیبی پستی نا کنڈ آرا ہی مسر، مہر گڑھ نا تینے خواجہ پاروک آک پدا ہندن ء حالیت اسے نا پلو یڑ
 اٹ بسر کہ تین پہ تین ء شیف بنگ کن تینا تہذیبی تاریخ ء است آن دریر، و ناظر نا دور اسکان برسا
 برسا داراج بھاز شیف ء ہندا سے آسر مس۔ ہرانا درشانی ء اوزی انا بند آتیبی کرینے کہ حالیت دادے
 کہ تین پہ تینی کست و ساڑ داراج ء ہندن ء دنگ سے آسلفینے ہراڑے او تینا تہذیبی بھلنی ء کورگم

کریں۔

ناظر غزل نا شاعر اسے و، ”غزل ۽ سر حال و خیال آتا رداٹ، ہراڑسکان کہ مننگ کیک
بایدے تالان کنتگے۔“ (حالی، 141) و ہندا ہموگڑاء ہرا شاعر ۽ تینا ہر خیال ۽ مونی اتنگ اٹ کسر
ایتک۔ گڑاناظر ہم غزل نادازیبائی آن جوان فاندہ ہر فینے، و تینا شاعری ٹی تینا ہر تخیل ۽ اوار کنتگ
اٹ سر سہب مسنے۔ اواگہ جاگہ اس غاوی خنتگ، و جاگہ اس مہر و محبت ناسخ ایتک، تو ہموڑے اوراج
انا آزموندہ غاتیان فاندہ ہر فنگ نا ہم ہیٹ ۽ مونی ایتک:

”کہ دتو سوچ نا نے زنگے انتے
نی پنتس تتویس ہر جنگے انتے“

(ناظر، 1999، 76)

دابندا ٹی ناظر اسے متل اسے ہر جنگ اسے پنت اسے تینا شاعری نا خوار تیبیٰ خلانے، داڑے
نئے بیرہ تخیل و فن انا گچینی پاش ۽، بلکن داڑے نا تہذیب نا شیع یعنی متل اسے ہم بھاز جوانی اٹ و با
معنی وڑاٹ شعری دروشم تننگانے۔ ہنگے تو ناظر ناراج اٹی دے نیام آجنگ آتا حوال آک اریر، و
کبھی ورناک و پیرانگا کماش آک ہندا جنگ آتا گواچی مسنو۔ شاعری ٹی متل، استعارہ و تشبیہات
آک اونا چس ۽ پین زیات کیرہ۔ ”تشبیہہ / استعارہ نا اسے گچینی اس دا ہم مریک کہ دن تو ہڑتوم آک
تین پہ تین اور سوار تو مفس، و لے خوکی نا ہرا پلو پٹنگے، او آسانی اٹ خنتگے، ہراڑا ایلو فک چکار کنتو۔“
(فاروقی، 59) و ناظر زی انا بنداٹ ہرا وڑ متل ۽ تینا شعراٹ خلانے، اونا زیبائی پاش و پیداوار ۽ ودا
راٹکی ۽ کہ زی انا بندا نا ہڑتوم آستر آک اسے ہندن ۽ پور و معنے اس ایترہ کہ او فتمیٰ اسے چس اس ہم
ارے، و پختین اٹ اسے بھلو کلہو اس ہم۔

شاعر حالیٹ و واقعہ غاتا ترجمان مریک، ہرا اسے شاعر اس تینا راج اٹ تالان رویہ غاتا،
راجی شیفی بڑزی تا، مہر و مابت، نفرت و خرنی، ظلم و زور اکی، انصاف و نا انصافی تا نکس کاری ۽ تینا

شاعری نالوز آتیٹھ کیک۔ داہیت آک ناظرنا شاعری اسکان راست ہم خنگرہ۔

”شوم بختیک بے وسیک ننے
کنگنو زندہ زندگیک ننے“

(ناظر، 1999، 46)

دالوز آتیٹھ اسہ کڑمب ء ڈرڈاس ارے، ہرا شاعرنا راج انا آدینک پانگ مریرہ، گڑا
داتے ہنگے تو شاعر تینا راج انا حالت آپرا کنگ ء، و حال دادے کہ راج انا بندغ آتا زندمنگ ہم
زندانا ڈھیائی تیان اسٹ ء۔ ہیٹ دادے کہ داہیت آتے اسہ واعظ اس ہم کیک، توانت سوب ء کہ
شاعرنا ء واعظ آن جتا تلنگ، ”شاعری داڑان درست مریک کہ اوٹی زیبائی (اجمال) مریک، ہمو
شعرک ہر فنیٹی شاعری مف، یا کم مرے، گمان ہندا دے کہ او فتنی اصل اٹ زیبائی (اجمال)
مف۔“ (فاروقی، 43) و ہندا ہمو پرخ ء ہرا اسہ واعظ و شاعر اسے جتا کیک۔ و ہرا تم لوز آک زیبائی
اٹ خلنگرہ تو او فقا اثر و واعظ نالوز آتا اثر بدل مریک۔ واعظ نالوز آتا اثر ہرے اسکان سلپک، وخت
اس کہ شاعر مدامی است آتیٹھ جا کہ کیک۔ زی انا بنداٹ شاعر ہرا وٹراٹ راج انا ڈکھ ء تینا است آ
ہلکنے، دا ونا حساسیت نادرک ء ایٹک۔

شاعر تینا شخصیت ء ایلو فنیان بھاز زیات جتا تلک، ہندا خاطر آن او تینے زیات تینا تلک۔
اونا شاعری اصل اٹ اونا جند ء پاش کنگ، نابلد آتے درستی راستی کرفنگ، و او فتنون درستی راستی منگ،
تینا و او فقا نیام اٹ اسہ اسپائی ء ٹک اسے ناپدرند ء خلنگ آتیاں بیدس پین بچ اس مفک۔ و او تینا ہندا
خیال و فکر ء لوز آتا بیرشت بیرفسا مونی انگ ناکوشست کیک، ناظرنا شاعری ٹی ہم ہندا عنصر خننگ، و او
تینے تینا و بے مزل گونسا دن پانک:

”بے ڈس آ منزلاتا کسر بھا زمشکل ء
پر بچ انگا دا رگزر بھاز مشکل ء

دڑدی آ دے و نن تا کسین انگا ساعت
غم میبو صبح شام بسر بھاز مشکل ء

(ناظر، 1999، 53)

ابہن تو غزل نابابت پاننگک کہ اونا ہر سرحال ناہائی نارداٹ دُن ء کہ اونا ہر بندا یلو بند آن جتا
ء معنے اس تحک، ولے قافیہ وردیف آ تا اسٹی نا پابندی غزل نازیبا ئی ء، و ”شعری ہیئت نارداٹ دانا ہر
شعر تینا تھی اسہ جتا سرحال اس تحک، ہندا خاطر آن اسہ غزل اٹی اسہ وار آ کبھی سرحال آتے ہم
انگ مریک۔“ (اقبال، 133) ولے دُن ہر جاگہ ہم اف، بلکن غزل نا اسہ دروشم اس غزل مسلسل ہم
ارے ہرائی زی آ بیان کروک اولیکو ٹک انا پابندی المی اف۔ ”بھلا بھلا استاد آک گیشتری غزل
مسلسل ہم نوشته کرینو، ہرقتیٹی اسہ شعر انا سرحال ایلو شعر آن جتا اف، بلکن مچ آ غزل نا سرحال اول
آن اخیر اسکان اسٹ۔“ (حالی، 141) ناظر نا گیشتری غزل آک غزل مسلسل افس، ولے زی آ
بیان کروک ارا بند ہر اغزل آن ہلنگانو، اونا سرحال گڈ کیو بند اسکان اسہ وڑ ء، و اوٹی دڑ دو ڈکھیائی تا
ذکر کننگانے۔ ولے داہیت تینا جاگہ غا کہ ناظر نا گیشتری سرحال آک اونا چند انغم ڈکھ واست
ہسونی تیا تالان ء، دن تو او تینا راج انا ایب کیب انا حالیت آ تیان بے سما اف۔ و اونا شاعری ٹی افس نا
دڑ داوار ء، البتہ اونا شاعری بابو عبدالرحمن کرد و نا در قمرانی نا اسی شاعری نا وڑاٹ اف، و اونا اسی دڑ
آتے پاش کننگ نا وڑ جتا۔ ناظر نا شاعری ٹی سیاسی رنگ بھاز کم خننگک، وخت اس کہ بابو نا در و کر دانا
شاعری تیبی سیاسی رنگ زیات نسکہ۔ ناظر نا شاعری ٹی روایتی رنگ ہم جاگہ جاگہ ہندی ارے:

”جان جانان، نا گلغام، نا پیتاتے کر
نفو اے صبح پدا شام نا پیتاتے کر“

(ناظر، 1999، 87)

و دا روایتی رنگ بیرہ اسہ جاگہ اس اف، بلکن ناظر نا شاعری نا بھاز بھلو کچ اس ہندا وڑا نا

شاعری تیا تالان، ہر افتیا اوڑان مُست گدریٹلوک آشاعر آک آزموندہ کرسا ہنا نو۔ دن کہ:

”گیسو تا تار نا پیتاتے زرس کین اینو

زیے رخسار نا پیتاتے زرس کین اینو“

(ناظر، 1999، 70)

یا

”جلا خنک نا ابروک ننا استاٹو

ولوئی آ اے گیسوک ننا استاٹو“

(ناظر، 1999، 67)

تسخین اٹ داروایتی رنگ بدء ہیبت اس اف، ولے ”شعرانا مخلوق، ہموخس گرج مفک، ہراوڑ کہ بیگنی ٹی ارغ نا گرج مریک۔ بندغء اگہ مدام وڑ وڑانا گڑا کنگ کن دوئی مف، ہم تو اوچ آزند ہندا فتیا گزران کنگ کیک، ولے شعر یاراگ اٹی تا نلہ پوسکنی بتنے، اوڑان بندغ بیزار مریک۔“ (حالی، 141) اگہ زن شعریت نادا فلسفہ نارداٹ ناظر نادا وڑانا شاعری تے ہرن تو او فٹیٹی پوسکنی اف، اونا دا وڑانا شاعری تا کچ تسخین اٹ بھاز زیات اف، ولے کم ہم اف، گڑا اونا دن انگا شاعری آن چس ہلنگ نا گمان مچٹ کم مریک۔ ناظر بھلا بحر تیٹی ہم آزموندہ کرینے، واونا بھلا بحر والا شاعری ناٹخ آتیٹی ہم ہندا روایتی رنگ پاش خننگ:

”گلیک اخہ مونجا پریشان سسر، اے طوبے او استارک ہم مرمارہ

واچی نا پلو یڑ ٹی کل جہانس، ای ہم چپ سٹ او ہم چپ سٹ“

(ناظر، 1999، 66)

اقبال ناظر نا کتاب ’پن ریچ‘ نو دنا دہائی نا گڈیکو سال تیٹی شینک مس، واو اینو ہم شاعری کنگ اٹی، مننگ کیک اونا اینو نا شاعری اونا نو دنا دہائی نا مروک آشاعری آن مچٹ اس جتا مرے،

ولے اونا نو نادہائی ٹی مروک شاعری ٹی پوسکن رنگ نظر بریک، اوغزل ۽ پوسکن آخیال آتیاں شُپ کرینے۔ ہندا ہمودورس کہ اوکان پد براہوئی شاعری ناتب بدل مس۔

کھٹیا۔

براہوئی شاعری نا پڑا نو نادہائی دا خاطر آن ہم اہم کلنگ کہ دادہائی ٹی براہوئی ٹی مروک شاعری آو خاص وڑاٹ اونا فنی بشخ آسوج چست کلنگ نابنا مسوس، ودا بابت شرہ خاک بنا کریر۔ ودا شرہ غاتیاں پدمنہ شاعر ہندن ۽ مونی بسر، ہراک شاعری نافی بشخ آ خاص خیال داری کریر، اقبال ناظر ہم ہندا شاعر آتیاں ۽، ہرانا شاعری ٹی فکری چاشنی تون اوار فنی گچینی ہم نسکہ۔ دن تو اقبال ناظر ہم روایتی رنگ آن پیش تمنگ کتنے، ولے اونا شاعری ناطب و مزاج تخنیں اٹ بدل ارے، اونا شاعری ٹی مہر و مابت ورومانیت آن بیدس راجی سرحال اک ہم اریر، و اونا شاعری ٹی زندانا بابت حساسیت ہم خننگ۔ شعر انا زبانی اصل اٹ ہمولوز آتا جتا کلنگ ۽، ہرافتیاں بیدس نثر انا گمان ہم مننگ کپک۔ دا بابت ہنگے تو ناظر نا شاعری ہر وڑاٹ نثری مواد آتیاں جتا، دا ٹک ۽ داڑے اوار کلنگ نامطلب بیرہ دادے کہ ہراشرہ غاتازی آہیت مس، اودور آن مسٹ بھاز آ شاعر آتا شاعری ٹی نثری رنگ بھاز گیشتر نس، ولے ناظر نا شاعری اوفتیاں چپ نس۔ ولدا شاعر، شاعری نوشتہ کیک و انسانیت ناہیت ۽ کیک۔ اقبال ناظر نا شاعری ٹی ہم انسانیت نا ڈرڈ پاش ۽۔ وایلو کنڈ آگہ شاعر ۽ راج انا آدینک پاننگ، و او دے راج اناخن پن پاننگ، و ادب اٹی اسہ دور اسے ناسیاست زندہ وکانڈ اغادر وشم اٹ ساڑی مریک، اونا خواننگ آن اج انا اخلاقی تاریخ نا شعور دوی مریک، والس نا نفسیات نا علم ہم۔ البتہ ناظر نا شاعری ٹی اسہ دور اسے ناراجی زند تو خننگ، ولے اونا شاعری ٹی سیاسی رنگ پیداوار اف، دوی نا کیرغ اٹ اوسیسی ویل آتے ہم مون آیسنے، ولے اونا شاعری ٹی پاش آن پاش سیاسی رنگ خننگ۔ اقبال ناظر نا شاعری ٹی سرحال آتون اوار فنی گچینی نابابت ہم پوسکنی خننگ، و او دے براہوئی زبان نا نو نادہائی نا نمائندہ شاعر آتیاں اسٹ اس پاننگ مریک۔

کتاب آک

- اقبال، یاسر، (2014ء)، ”سہ ماہی ادبیات اسلام آباد اکتوبر، دسمبر“، اکادمی ادبیات پاکستان
 پانڈے، مینلجیر، (2006ء)، ”ادب کی سماجیات“، انجمن ترقی اردو، ہند، دہلی
 حالی، الطاف حسین، (2013ء)، ”مقدمہ شعر و شاعری“، مکتبہ جامعہ نئی دہلی
 فاروقی، شمس الرحمن، (1973ء)، ”شعر، غیر شعر اور نثر“، اسرار کریکری پریس، الہ آباد
 ناظر، اقبال، (1999ء)، ”پن ریچ“، تنظیم کاروان ادب کوئٹہ

Raymond Williamns (1975) The long Revolution